

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 11-09-2020 r.

Adam Bodnar

II.510.1292.2015.MM

Pan

Mateusz Morawiecki

Prezes Rady Ministrów

ePUAP

Wielce Szanowny Panie Premierze

W kręgu mojego zainteresowania pozostaje problematyka związana z praktyką stosowania oraz przedłużania przez sądy najbardziej dolegliwego środka zapobiegawczego, jakim jest tymczasowe aresztowanie.

Wskazując na nieprawidłowości związane z ustawowym unormowaniem kryteriów stosowania oraz przedłużania tymczasowego aresztowania i określenia maksymalnego czasu jego trwania, złożyłem wniosek do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie niezgodności z Konstytucją art. 258 § 2 i art. 263 § 7 Kodeksu postępowania karnego (dalej: k.p.k.). Postępowanie w tej sprawie zostało zwieńczone wydaniem przez Trybunał Konstytucyjny wyroku w dniu 10 lipca 2019 r. (sygn. akt K 3/16¹).

Należy podkreślić, że już w wyroku z 20 listopada 2012 r., sygn. akt SK 3/12² Trybunał Konstytucyjny orzekł, że „art. 263 § 7 Kodeksu postępowania karnego (...) w zakresie, w jakim nie określa jednoznacznie przesłanek przedłużenia tymczasowego aresztowania po wydaniu przez sąd pierwszej instancji pierwszego wyroku w sprawie, jest niezgodny z art. 41 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 oraz art. 40 w związku z art. 41 ust. 4 Konstytucji”.

Jak wynika z sentencji wyroku i jej uzasadnienia, wyrok ten dotyczył pominięcia w zaskarżonym przepisie treści niezbędnych dla zachowania konstytucyjnego standardu. W

¹ OTK ZU A/2019, poz. 40.

² OTK ZU nr 10/A/2012, poz. 123.

ocenie Trybunału Konstytucyjnego, „[n]orma ograniczająca przedłużenie tymczasowego aresztowania każdorazowo na okres nie dłuższy niż 6 miesięcy ma bezspornie charakter gwarancyjny; gwarancja ta jest jednak zdecydowanie osłabiona przez to, że zarówno ilość postanowień wydanych na tej podstawie, jak i łączny czas pozostawania oskarżonego w areszcie tymczasowym nie tylko nie jest w żaden sposób limitowany, ale (...) nie podlega kontroli z punktu widzenia tego, jakich zachowań oskarżonego utrudniających postępowanie karne można w danych okolicznościach, na konkretnym etapie postępowania, spodziewać się z wysokim prawdopodobieństwem”.

Trybunał wskazał już wówczas, że „[o]kreślając zasady przedłużania tymczasowego aresztowania po wydaniu przez sąd pierwszej instancji pierwszego wyroku, ustawodawca pominął (...) złożoność przyczyn, prowadzących do długotrwałości późniejszego postępowania i uregulował w ten sam sposób sytuacje, w których niemożność wydania prawomocnego orzeczenia przez sąd wynika z zachowania oskarżonego lub stopnia skomplikowania okoliczności faktycznych, które muszą zostać poddane ocenie, jak i wypadki, w których do przedłużenia postępowania dochodzi z przyczyn nietyczących oskarżonego lecz ze względu na błędy, których dopuściły się sądy, nawet jeżeli zachowanie oskarżonego nie daje podstaw do realnej obawy, że będzie on w sposób bezprawny utrudniał prawidłowy przebieg postępowania karnego. Uzasadniona potrzeba ochrony dóbr wskazanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji może przeważać nad nakazem poszanowania wolności zawartym w art. 41 ust. 1 Konstytucji. Konstytucja wymaga jednak od ustawodawcy takiego ukształtowania przepisów, które wymusi na sądach dokonanie szczególnie wnikliwej oceny, czy w konkretnych okolicznościach istnieje realne zagrożenie dla przebiegu postępowania, praw lub wolności innych osób czy też bezpieczeństwa publicznego. Z tego obowiązku nie wywiązali się ani ustawodawca, ani sądy stosujące aktualnie obowiązujące regulacje”. Dodatkowo, Trybunał wskazał, że „[d]ługotrwałe - i nieprzewidywalne w odniesieniu do terminu ich zakończenia - ograniczenie oskarżonemu, w stosunku do którego nie zostało obalone domniemanie niewinności, możliwości kontaktu z rodziną i wykonywania praktyk religijnych oraz przetrzymywanie go w niemal zupełnej izolacji od świata zewnętrznego (cenzura korespondencji, zakaz korzystania ze środków porozumiewania się na odległość) przybiera z czasem formę nieludzkiego traktowania. Nie chodzi przy tym tylko o same ograniczenia dotyczące tymczasowo aresztowanego, ale

przede wszystkim o niemożliwość przewidzenia przez niego, jak długo będą go one dotyczyć”. Powyższe orzeczenie nałożyło na ustawodawcę „obowiązek dokonania takich zmian w prawie, które uwzględniać będą zarówno złożone przyczyny przedłużającego się postępowania karnego i w jego konsekwencji tymczasowego aresztowania, jak i realną potrzebę zapewnienia ochrony dóbr wskazanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji”.

Mimo że od opublikowania orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 listopada 2012 r. upłynęło niemal 8 lat, ustawodawca nie wywiązał się z nałożonego nań obowiązku. Treść kwestionowanego przepisu nie uległa żadnej zmianie, a praktyka jego stosowania – mimo powszechnie obowiązującej mocy wyroku – nie tylko nie została ograniczona zgodnie z kierunkiem wskazanym przez Trybunał, ale wręcz staje się coraz bardziej punitywne, już choćby ze względu na podwyższanie przez ustawodawcę zagrożenia karą pozbawienia wolności za poszczególne przestępstwa (raport Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka „Tymczasowe aresztowanie – (nie)tymczasowy problem. Analiza aktualnej praktyki stosowania tymczasowego aresztowania”, raport Fundacji Court Watch „Aktualna praktyka stosowania tymczasowych aresztowań w Polsce. Raport z badań empirycznych”).

W konsekwencji, przepis art. 263 § 7 k.p.k. nie został znowelizowany i nadal nie określa jednoznacznych przesłanek przedłużenia tymczasowego aresztowania pozwalających przewidzieć maksymalne granice czasowe stosowania tego środka zapobiegawczego po wydaniu pierwszego wyroku przez sąd pierwszej instancji.

W dniu 10 lipca 2019 r. Trybunał Konstytucyjny w sprawie o sygn. akt K 3/16 rozpoznał mój wniosek o stwierdzenie niezgodności z Konstytucją art. 258 § 2 k.p.k. oraz art. 263 § 7 k.p.k. Przedstawiciele Sejmu i Prokuratora Generalnego, obecni w tym dniu na rozprawie przed Trybunałem Konstytucyjnym, w odpowiedzi na pytania członków składu orzekającego, oświadczyli, że nie są im znane projekty ustaw wykonujących wyrok w sprawie o sygn. akt SK 3/12. Obecni na rozprawie przedstawiciele Sejmu zobowiązali się jednocześnie przed Trybunałem Konstytucyjnym do podjęcia odpowiednich działań mających na celu wykonanie wyroku TK w sprawie SK 3/12. Do chwili obecnej żadne takie działania nie zostały jednak podjęte.

W uzasadnieniu wyroku z dnia 10 lipca 2019 r. Trybunał Konstytucyjny zwrócił uwagę, że w obecnym stanie prawnym może w razie zwłoki ustawodawcy podjąć tylko dwa rodzaje działań: odnotować ją w corocznych informacjach o istotnych problemach wynikających z

działalności i orzecznictwa Trybunału, przedstawianych Sejmowi i Senatowi oraz prezentowanych podczas publicznego Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Trybunału (por. art. 9 i art. 13 ustawy o organizacji TK³) albo – jeżeli powoduje ona powstanie luk i uchybień w prawie, których usunięcie jest niezbędne dla zapewnienia spójności polskiego systemu prawnego – wydać postanowienie sygnalizujące (por. art. 35 ustawy o organizacji TK). Uwzględniając stanowisko Rzecznika Praw Obywatelskich odnośnie niewykonania wyroku w sprawie o sygn. akt SK 3/12, Trybunał Konstytucyjny postanowił na kanwie niniejszej sprawy skorzystać z tego ostatniego uprawnienia.

W konsekwencji, w postanowieniu z dnia 17 lipca 2019 r., sygn. akt S 3/19, Trybunał Konstytucyjny zasygnalizował Sejmowi Rzeczypospolitej Polskiej istnienie uchybień w prawie dotyczących stosowania tymczasowego aresztowania ze względu na surowość kary grożącej oskarżonemu oraz braku jednoznacznie określonych przesłanek przedłużenia tymczasowego aresztowania po wydaniu przez sąd pierwszej instancji pierwszego wyroku w sprawie – których usunięcie jest niezbędne do zapewnienia spójności systemu prawnego Rzeczypospolitej Polskiej. Szczęólnego podkreślenia wymaga, że w postanowieniu tym Trybunał Konstytucyjny wprost stwierdził, że obowiązywanie zarówno art. 258 § 2 k.p.k., jak i art. 263 § 7 k.p.k. jest nie do pogodzenia z przepisami Konstytucji RP (odpowiednio pkt. 6 i 8 uzasadnienia).

W odniesieniu do art. 258 § 2 k.p.k. Trybunał wskazał w szczególności, iż norma ta „pozwala na abstrahowanie od rzeczywistej potrzeby zabezpieczenia właściwego toku postępowania w danej sprawie, nie spełnia kryteriów konieczności ograniczenia praw i wolności, wynikających z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Znacznie ogranicza także sądową kontrolę nad prawidłowością stosowania tego środka, wymaganą przez art. 41 ust. 3 w związku z art. 45 ust. 1 Konstytucji”. Ponadto Trybunał zauważył, że jej brzmienie pozbawia skuteczności normy k.p.k. o charakterze gwarancyjnym, których zadaniem było równoważenie dotkliwego charakteru tymczasowego aresztowania, takie jak sądowa kontrola nad stosowaniem tego środka (art. 250 k.p.k.), jego tymczasowy charakter (art. 253 § 1 k.p.k.), czy jego subsydiarność (art. 257 § 1 k.p.k.).

³ Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym, tekst jednolity: Dz. U. z 2019 r., poz. 2393.

W zakresie art. 263 § 7 k.p.k., Trybunał Konstytucyjny przypominał jedynie swoje wcześniejsze spostrzeżenia poczynione w sprawie o sygn. akt SK 3/12, stwierdzając, że stan niekonstytucyjności tej normy utrzymuje się w związku z brakiem podjęcia działań legislacyjnych wykonujących jego orzeczenie. Powyższe postanowienie sygnalizacyjne Trybunału Konstytucyjnego również do chwili obecnej nie zostało wykonane.

Na marginesie należy wskazać, że podobne zastrzeżenia względem obowiązujących przepisów regulujących stosowanie i przedłużanie tymczasowego aresztowania zostały wyrażone w uwagach końcowych Komitetu ONZ Przeciwko Torturom (CAT) z dnia 9 sierpnia 2019 r. dotyczących siódmego sprawozdania Polski z realizacji Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania⁴, którą Polska ratyfikowała w dniu 26 lipca 1989 r.

Opisany w niniejszym wystąpieniu problem sygnalizowałem już m.in. Ministrowi Sprawiedliwości, pismem z dnia 3 kwietnia 2020 r.⁵ W odpowiedzi, Minister Sprawiedliwości przesłał mi jednak jedynie kopię swojego stanowiska z 2018 r.⁶, nie odniósł się zaś w żaden sposób do konieczności wykonania postanowienia TK w sprawie o sygn. akt S 3/19. Inicjatywy legislacyjnej dotyczącej zmiany k.p.k. w zakresie wymaganym przez wspomniane orzeczenia TK nie przedstawił także ani Sejm, ani Senat.

Mając na uwadze powyższe, działając na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2020 r., poz. 627) zwracam się do Pana Premiera z uprzejmą prośbą o zadysponowanie zainicjowania działań mających na celu wykonanie orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 listopada 2012 r., sygn. SK 3/12 oraz z dnia 17 lipca 2019 r., sygn. akt S 3/19, a także o poinformowanie mnie o podjętych w tym zakresie działaniach.

Łączę wyrazy szacunku

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/

⁴ Dz. U z 1989 r. Nr 63, poz. 378.

⁵ Sygn. II.566.3.2017.MM

⁶ Pismo z dnia 3 czerwca 2020 r. (sygn. DNA-II.053.2.2020 r.) przekazujące pismo z dnia 21 sierpnia 2018 r. (sygn. DNA-II-053-4/18).